

บทที่ 2

การอ้างอิงและพฤติกรรมกรรมการอ้างอิง : วรรณกรรมปริทัศน์

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการอ้างอิงในระยะ 60 ปีนับแต่ปี ค.ศ. 1827 ที่ผ่านมานี้ พบว่า ในหมู่บรรณารักษ์และนักเอกสารสนเทศให้ความสำคัญ และนิยมศึกษาในแง่ของการวิเคราะห์การอ้างอิงกันอย่างกว้างขวางและเป็นจำนวนมากทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย การวิเคราะห์การอ้างอิงดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของเชิงอรรถ หรือรายการเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ การวิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์เฉพาะสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่ง การวิเคราะห์การอ้างอิงของวารสารเฉพาะเฉพาะชื่อ เรื่องใดชื่อเรื่องหนึ่ง หรือในสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการจัดหาทรัพยากรห้องสมุด เพื่อประโยชน์สูงสุดในการให้บริการผู้ใช้ห้องสมุด แม้ว่าการวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์การอ้างอิงนี้ได้มีการพัฒนาวิธีการ และเทคนิคต่าง ๆ เป็นลำดับเรื่อยมา แต่นักวิชาการที่ได้ศึกษาในเรื่องนี้ก็ได้ค้นพบข้อจำกัดที่น่าสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมในการอ้างอิง คือ ในการผลิตงานเขียนทางวิชาการ ผู้เขียนอาจจะอ้างอิงเอกสารเรื่องที่ไม่ได้ใช้จริง ๆ ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการอ้างอิงนี้ ปรากฏว่าในต่างประเทศได้มีผู้สนใจศึกษาหลายรายด้วยกัน นับแต่ปี ค.ศ. 1965 เป็นต้นมา ส่วนในประเทศไทยยังไม่ปรากฏผลงานวิจัยในเรื่องนี้แต่อย่างใด

สำหรับการปริทัศน์วรรณกรรมในบทนี้ ครอบคลุมถึงการวิเคราะห์การอ้างอิงอันเป็นผลงานวิจัยในอดีต เพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับเรื่องที่จะศึกษาเรื่องนี้ และเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าอันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ โดยจะแยกกล่าวเป็นงานวิจัยในประเทศ และงานวิจัยในประเทศไทยดังนี้

งานวิจัยในต่างประเทศ

งานวิเคราะห์การอ้างอิงชิ้นแรกในต่างประเทศ ปรากฏในปี ค.ศ. 1927 ซึ่งเป็นงานวิเคราะห์การอ้างอิงของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร The Journal of the American Chemical Society เพื่อศึกษารายชื่อวารสารที่ผู้เขียนบทความอ้างอิงมากที่สุด โดย P.L.K. Gross และ E.M. Gross (1927: 385-389) แห่งภาควิชาเคมี วิทยาลัย Pomona ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้จำแนกจำนวนการอ้างอิงทั้งหมดของวารสารแต่ละรายการออกตามปีที่พิมพ์ และศึกษาภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบอกรับวารสารที่มีคุณภาพ และการจัดทรวารสารฉบับย้อนหลังสำหรับห้องสมุดเคมี ผลงานวิจัยเรื่องนี้ได้ก่อให้เกิดงานวิเคราะห์การอ้างอิงทำนองเดียวกันนี้ตามมาอีกจำนวนมาก เช่น การวิเคราะห์การอ้างอิงของบทความวารสารทางคณิตศาสตร์โดย Ellen (1929: 529-594) ในปี ค.ศ. 1929 งานวิเคราะห์การอ้างอิงของบทความวารสารทางวิศวกรรมในน้ำ โดย McNeely และ Crosno (1930: 81-84) ในปี ค.ศ. 1930 งานวิเคราะห์การอ้างอิงของบทความวารสารทางธรณีวิทยา โดย Gross และ Woodford (1931: 660-664) ในปีค.ศ. 1931

งานวิจัยในเชิงวิเคราะห์การอ้างอิงดังกล่าวข้างต้นนี้ ล้วนมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการจัดทรวารสารในสาขาวิชาที่ศึกษาสำหรับห้องสมุดอย่างมีคุณภาพซึ่งรวมถึงการสั่งซื้อวารสารฉบับย้อนหลังด้วย

ในทศวรรษที่ 1950 งานวิจัยเกี่ยวกับการอ้างอิงก็ยังคงเป็นไปในเชิงวิเคราะห์การอ้างอิง เพียงแต่ขยายขอบเขตและจุดมุ่งหมายของการวิจัยให้กว้างขึ้นอีก เช่น ในปี ค.ศ. 1956 (Brown 1968: 12-13 อ้างถึงใน อารีย์ ชื่นวัฒนา 2524: 15) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของบทความวารสารหลักทางวิทยาศาสตร์ถึง 8 สาขาวิชา คือ คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ธรณีวิทยา สรีรศาสตร์ พฤกษศาสตร์ ลัทธิวิทยา และกวีวิทยา เป็นการศึกษาลักษณะของเอกสารที่ผู้เขียนบทความอ้างอิง และศึกษารายชื่อวารสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุดในแต่ละสาขาวิชาต่าง ๆ ทั้ง 8 สาขาวิชาข้างต้น ซึ่ง Brown ได้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษากการอ้างอิงในแง่ของการวิเคราะห์การอ้างอิงโดยใช้วิธีนับจำนวนครั้งการอ้างอิงนั้น แม้จะให้ข้อมูลที่เที่ยงตรงตามข้อเท็จจริง แต่การตีความและวินิจฉัยข้อมูลของผู้ศึกษาวิจัยอาจมีผลให้ความเที่ยงตรงของผลการวิเคราะห์ลดน้อยลง ทั้งนี้ Brown ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าบรรณารักษ์ไม่ควรใช้ผลการอ้างอิงเพียงอย่าง-

เดียวเป็นเกณฑ์ในการจัดทวารสาร จำเป็นต้องใช้เกณฑ์อื่น ๆ มาประกอบ ได้แก่ คำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ ข้อเสนอแนะจากกลุ่มบรรณาธิการ เป็นต้น และในปี ค.ศ. 1957 Clark (1957 อ้างถึงใน Broadus 1977: 310-311) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของบทความในวารสารทางจิตวิทยา ซึ่งได้ผลสรุปว่า ความถี่ของการอ้างอิงผลงานเขียนของนักวิชาการคนหนึ่งมีส่วนในการกำหนดความสำคัญ หรือความมีชื่อเสียงของนักวิชาการผู้นั้น นับเป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงที่เปลี่ยนแนวออกไป อย่างไรก็ตามงานวิจัยเกี่ยวกับการอ้างอิงยังเป็นไปในเชิงวิเคราะห์การอ้างอิงอยู่จนกระทั่งในทศวรรษที่ 1960 ซึ่งงานวิจัยในเชิงนี้มีพัฒนาการขึ้นมากทั้งในด้าน จุดมุ่งหมาย ขอบเขต และวิธีการ เช่น ในปี ค.ศ. 1963 Kessler (1963: 10) ได้เสนอเทคนิคใหม่ที่เรียกว่า Bibliographic Coupling เป็นการศึกษาการอ้างอิงโดยมีข้อสรุปเบื้องต้นว่า หากงานเขียน 2 เรื่อง อ้างถึงเอกสารเรื่องเดียวกัน แสดงว่างานเขียน 2 เรื่องนั้นมีเนื้อหาที่สัมพันธ์กัน ซึ่งจะมากหรือน้อยย่อมขึ้นกับจำนวนเอกสารที่มีการอ้างอิงร่วมกัน การศึกษาการอ้างอิงแบบนี้ก็ยังคงเป็นไปในแนวการวิเคราะห์การอ้างอิงเช่นเดิม เพียงแต่พัฒนาเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้เพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาของวรรณกรรมในแขนงวิชาหนึ่ง ๆ เท่านั้น หรือในปี ค.ศ. 1973 Small (1973: 265) ได้เสนอเทคนิคใหม่อีกวิธีหนึ่งเรียกว่า Co-citation ซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับเทคนิค Bibliographic Coupling คือ Co-citation จะแสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องที่เปลี่ยนแปลงได้ของเอกสาร 2 เรื่อง ถ้าเอกสาร 2 เรื่องได้รับการอ้างอิงร่วมกันในงานเขียนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แสดงว่าเอกสารทั้ง 2 เรื่องที่ได้รับการอ้างอิงดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกัน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกันมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับจำนวนงานเขียนที่อ้างอิงเอกสารทั้ง 2 เรื่องร่วมกันอย่างไรก็ดีทั้งสองเทคนิคก็มีจุดมุ่งหมายที่คล้ายคลึงกัน คือ ใช้กำหนดขอบเขตเนื้อหาวิชาของวรรณกรรมในแขนงวิชาหนึ่ง ๆ

ในขณะที่มีการพัฒนาเทคนิคต่าง ๆ สำหรับการวิเคราะห์การอ้างอิงในระยะหลังว่ามีการศึกษาให้เห็นถึงข้อบกพร่องของการวิเคราะห์การอ้างอิงเท่าที่ผ่านมา ดังเช่นในปี ค.ศ. 1960 Raisig (1960: 1417) ได้ชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของการวิเคราะห์การอ้างอิงเพื่อศึกษารายชื่อวารสารหลักในช่วง 33 ปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ก็มีข้อโต้แย้งในเรื่องความเที่ยงตรงของผลการวิเคราะห์จากนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์การอ้างอิง และค้นพบข้อจำกัดที่น่าสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมในการอ้างอิง คือ งานการผลิตงานเขียนทางวิชาการ ผู้เขียนอาจจะ

ไม่อ้างถึงเอกสารทุกเรื่องที่ใช่ หรือในทางตรงกันข้ามอาจจะอ้างถึงเอกสารเรื่องที่ไม่ได้ใช้จริง ๆ ซึ่ง Scales (1976: 17-25) ได้ศึกษาโดยนํารายการวารสารที่ได้จากการวิเคราะห์การอ้างถึงมาเปรียบเทียบกับรายการวารสารที่ได้จากการศึกษาการใช้วารสารที่ห้องสมุด National Lending Library ซึ่งในปัจจุบันคือ British Library Document Supply Centre ในเมือง Boston Spa ประเทศสหราชอาณาจักร ปรากฏว่า รายการทั้งสองมีค่าสหสัมพันธ์ค่า

ปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการอ้างถึงนี้ ปรากฏว่า ในต่างประเทศได้มีผู้สนใจศึกษาหลายรายด้วยกันอาทิในปี ค.ศ. 1965 Kaplan (1965: 179-183) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบรรทัดฐานของพฤติกรรมกรรมการอ้างถึง โดยศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการอ้างถึงในทางปฏิบัติของนักวิทยาศาสตร์กับระบบของสังคมวิชาการ Kaplan ได้ชี้ให้เห็นว่าทั้งผู้เขียน และผู้อ่านเอกสารทางวิทยาศาสตร์ต่างตระหนักถึงปัจจัยในเรื่องของการอ้างถึงไม่มากนักน้อย แต่ก็จะมีบุคคลเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะรู้ถึงบรรทัดฐานของพฤติกรรมกรรมการอ้างถึงในทางปฏิบัติอันจะสามารถแสดงให้เห็นปรากฏถึงความเคารพในหน้าที่สำคัญในการเผยแพร่ผลงานสู่สังคมของนักวิจัย รวมถึงความสำนึกในหน้าที่บุคคลสำหรับการค้นคว้าศึกษาของนักวิจัยที่กลุ่มชนในสังคมหนึ่งตระหนักถึง

จากผลการศึกษารวบรวมของ Kaplan พบว่า บรรทัดฐานสำคัญของพฤติกรรมอ้างถึง คือ การใช้การอ้างถึง เป็นเครื่องมือสื่อสารที่เป็นหลักฐานสำคัญมากที่ช่วยจัดการสื่อสารการค้นพบของบุคคลหนึ่ง ๆ ได้อย่างอิสระ เสมือนหนึ่ง เป็นการสนับสนุนสมบัติทางวิชาการของสังคม ในขณะที่เกี่ยวกับการอ้างถึงนี้ก็ยังคง เป็นเครื่องมือในการรักษาเอกสิทธิ์ส่วนบุคคลได้ด้วย ฉะนั้นการศึกษาเกี่ยวกับการอ้างถึงในทางปฏิบัติจึงอาจแสดงถึงความสามารถในการรักษาสมดุลอันละเอียดอ่อนนี้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ Kaplan ยังพบว่า การอ้างถึงของนักวิจัยนั้นแท้จริงแล้วมีเหตุผลสำคัญที่เร้นอยู่ คือ อ้างถึงโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้ผลงานของตนแลดูน่าสนใจมากขึ้น และยังเป็น การแบ่งปันความรับผิดชอบในเรื่องที่ยัง เป็นการคาดคะเน หรือข้อสงสัยอยู่อีกด้วย

อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัยของ Kaplan นี้ ได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่า บรรทัดฐานของพฤติกรรมกรรมการอ้างถึงอาจถือเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์ที่หิวยกเอาความคิด หรือผลงานทางวิทยาศาสตร์ของผู้อื่นซึ่งยังมิได้ตีพิมพ์เผยแพร่มาใช้ โดยมี การอ้างถึงไว้ในงานของตนนั้น ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์ผู้ค้นคิดเกิดความสบายใจได้บ้างเล็กน้อย และช่วยให้ความรู้สึกของทั้งสอง

ฝ่ายดีขึ้นกว่าการที่จะละเลยไม่อ้างอิง และในปีเดียวกันนี้ Garfield (1965: 112-116) ก็ได้ให้เหตุผลมากมายที่เป็นไปได้เกี่ยวกับการอ้างอิงงานเขียนเก่า ๆ ทางวิชาการ ในขณะที่เดียวกัน Frost (1979: 412-413) ได้ศึกษาถึงการอ้างอิงสำหรับเอกสารงานวิจัย ซึ่งเขาได้พบว่า ผู้เขียนเอกสารวิชาการมักจะอ้างอิงเอกสารปฐมภูมิเป็นสำคัญในการที่จะสนับสนุนความคิด หรือข้อเสนอแนะของงาน และพบว่า บางครั้งผู้เขียนเอกสารวิชาการได้ใช้อ้างอิงเพื่อตกแต่งให้ข้อเขียนของตนดูน่าเชื่อถือมากขึ้น ในปี ค.ศ. 1976 Lipetz (1976: 81-90) ได้ทำการศึกษาเพื่อจัดกลุ่มผู้ใช้เอกสารอ้างอิงเพื่อการอ้างอิง ซึ่งผลการวิจัยสามารถจัดแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

- กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่อ้างอิงข้อมูลปฐมภูมิ
- กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่อ้างอิงข้อมูลทุติยภูมิ
- กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่อ้างอิงข้อมูลในลักษณะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องระหว่างข้อมูลที่อ้างมา กับข้อมูลที่ถูกอ้าง
- กลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มที่ไม่อ้างอิงข้อมูลที่ได้อ้างอิงจริงสำหรับข้อเขียนหนึ่ง ๆ

ส่วน Soper (1976: 397-415) ได้แสดงให้เห็นว่าอุปสรรคเกี่ยวกับการเข้าถึงตัวเอกสาร เป็นเรื่องสำคัญที่มีผลกระทบโดยตรงต่อพฤติกรรมกรรมการอ้างอิง ต่อมา Prabha (1983: 202-205) ก็ได้ศึกษาถึงทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับการอ้างอิงของนักวิชาการในสาขาวิชาบริหารธุรกิจ ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาเอกสารที่อ้างอิงกับระดับความสำคัญของเอกสารที่อ้างอิงไม่สอดคล้องกันเท่าที่ควร คือ จากจำนวนเอกสารที่อ้างอิงซึ่งผู้เขียนระบุว่ามีความสำคัญหรือจำเป็นมากชนิดขาดไม่ได้สำหรับงานเขียน เมื่อวิเคราะห์ออกมาแล้วพบว่า มีเพียง 43 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาอย่างละเอียด และ 29 เปอร์เซ็นต์ที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาระดับพอประมาณ ในขณะที่มีจำนวนถึง 28 เปอร์เซ็นต์ที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเพียงคร่าว ๆ เท่านั้น กล่าวได้ว่าจำนวนเอกสารอ้างอิงที่สำคัญและจะขาดเสียมิได้สำหรับงานเขียนทางวิชาการนั้นมีน้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนเอกสารอ้างอิงที่อ้างอิงทั้งหมด และเอกสารอ้างอิงที่จำเป็นต่องานเขียนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารส่วนตัวของนักวิชาการผู้เขียน นอกจากนี้เอกสารที่สำคัญต่องานเขียนทางวิชาการนั้นมักจะเป็นเอกสารที่ผู้เขียนตั้งใจจะใช้สำหรับงานเขียนทางวิชาการชิ้นนั้นโดยตรง แต่มิได้หมายความรวมไปถึงว่าจะจะเป็นเอกสารที่ผู้เขียนทำการศึกษาเนื้อหาอย่างละเอียดถี่ถ้วน

งานวิจัยในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทย พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับการอ้างอิงล้วนเป็นภาควิเคราะห์-
การอ้างอิง โดยมากเป็นภาควิเคราะห์การอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ปริญญาโทและปริญญาตรี สาขาวิชาใด
สาขาวิชาหนึ่ง หรืออาจเป็นกลุ่มสาขาวิชา ซึ่งผู้วิจัยทำการวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏใน
เชิงอรรถ และบรรณานุกรมของวิทยานิพนธ์ เพื่อศึกษาขอบเขตเนื้อหาวิชา อายุ ภาษาของเอกสาร
ที่ได้รับการอ้างอิง งานวิจัยเหล่านี้ ได้แก่ การวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในเชิงอรรถ และ
บรรณานุกรมของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทและปริญญาตรี ของวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร โดย
จรินทร์ สุกุลการ (2515) ซึ่งได้ข้อสรุปว่า วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่อ้างอิงหนังสือมากกว่าวารสาร
และอ้างอิงหนังสือ และวารสารภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาไทย นอกจากนี้ผู้ทำวิทยานิพนธ์ยัง
ประสบปัญหา และอุปสรรคเนื่องจากภาษาของเอกสารกรณีที่เป็นภาษาอังกฤษ เนื่องจากห้องสมุด
ไม่มีเอกสารที่ต้องการ หรือเอกสารที่ห้องสมุดมีก็เก่าเกินไป ต่อมาจรรยา สัทธาธิก (2515)
และไพสิน ไชยเสนะ (2516) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงในทำนองเดียวกับ จรินทร์ สุกุลการ
แต่เปลี่ยนสาขาวิชาที่ศึกษา โดย จรรยา สัทธาธิก ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิตสาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และการศึกษา ส่วนไพสิน ไชยเสนะ ได้วิเคราะห์
การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต และปริญญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต ปรากฏว่า
ได้ผลการวิจัยที่คล้ายคลึงกัน คือ วิทยานิพนธ์ดังกล่าวอ้างอิงหนังสือมากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา
คือ วารสาร หนังสือพิมพ์ และวิทยานิพนธ์ อันดับสาม ได้แก่ สิ่งพิมพ์รัฐบาล โดยเอกสารที่
อ้างอิงนี้เป็นเอกสารภาษาอังกฤษมากกว่าเอกสารภาษาไทย ยกเว้นสิ่งพิมพ์รัฐบาลที่ใช้เอกสาร
ภาษาไทยมากกว่าเอกสารภาษาอังกฤษ

ในปี พ.ศ. 2518 จิตรา ทับแสง (2518) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏใน-
บรรณานุกรมของวิทยานิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมี
จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประเภทหนังสือ และวัสดุห้องสมุดที่ใช้ประกอบ การเขียนวิทยานิพนธ์ในสาขา
วิชานี้ ผลการวิจัยได้ข้อสรุปว่า วิทยานิพนธ์ดังกล่าวมีการอ้างอิงเอกสาร และวัสดุห้องสมุดแยก
ได้เป็น 7 ประเภท คือ หนังสือทั่วไป หนังสือเฉพาะวิชาบรรณารักษศาสตร์ วารสาร และ-
หนังสือพิมพ์ทั่วไป วารสารเฉพาะวิชาบรรณารักษศาสตร์ หนังสืออ้างอิง สิ่งพิมพ์รัฐบาล และ

วิทยานิพนธ์ ทั้งนี้ปรากฏว่าวิทยานิพนธ์ที่อ้างอิงหนังสือเฉพาะวิชาบรรณารักษศาสตร์มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาอ้างอิง สิ่งพิมพ์รัฐบาล และหนังสือทั่วไป และอารีย์ ชื่นวัฒนา (2524) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์ในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์นี้เช่นกัน แต่ขอบเขตเฉพาะวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับห้องสมุดวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภท ขอบเขตเนื้อหาวิชา อายุ ภาษา ประเทศผู้ผลิต และลักษณะของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในเชิงอรรถของวิทยานิพนธ์สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปีการศึกษา 2518-2522 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่า หนังสือ และวารสารเป็นเอกสารที่ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์อ้างอิงมากที่สุด สาขาวิชาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด (67%) เป็นเอกสารในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ และสารนิเทศศาสตร์ ที่เหลือเป็นเอกสารในสาขาวิชาอื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนการอ้างอิงเอกสารในสาขาวิชาสังคมศาสตร์มากที่สุด ในการวิเคราะห์อายุของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง สรุปได้ว่า ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์มักจะอ้างอิงเอกสารใหม่ ๆ ที่มีอายุไม่เกิน 5 ปี และ 10 ปี สำหรับการศึกษาภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงปรากฏว่า เป็นการอ้างอิงเอกสารภาษาอังกฤษ (61%) มากกว่าเอกสารภาษาไทย (39%) และเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ เป็นเอกสารที่ตีพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา

นอกจากนี้ก็มีการวิเคราะห์การอ้างอิงของวิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ โดย เปรมวัลย์ วาริธร (2519) สรรวจประเภทของหนังสือ และสิ่งพิมพ์ที่ใช้อ้างอิงในวิทยานิพนธ์ ผลการวิจัยปรากฏว่า ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์อ้างอิงหนังสือมากที่สุด และอ้างอิงเอกสารภาษาไทยมากกว่าเอกสารภาษาอังกฤษ และกมลรัตน์ ตันท์เกตุ (2528) ได้ทำการวิเคราะห์การอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต และงานวิจัยของอาจารย์คณะวิศวกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า วารสารเป็นเอกสารที่ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาคือ หนังสือ เอกสารในสาขาเทคโนโลยีได้รับการอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาคือ สาขาวิทยาศาสตร์ ในการวิเคราะห์อายุของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง พบว่า ผู้เรียบเรียงวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยมักจะอ้างอิงเอกสารใหม่ ๆ ที่มีอายุไม่เกิน 5 ปี และ 10 ปี

สำหรับภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงถึงนั้น ปรากฏว่า เป็นเอกสารภาษาอังกฤษมากกว่า เอกสารภาษาไทย

ต่อมาก็มีการวิเคราะห์การอ้างอิง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เดียวกับงานวิจัยต่าง ๆ ข้างต้น แต่ผู้วิจัยเลือกใช้ประชากรในการศึกษาแตกต่างกันไป เช่น งานวิจัยของ จินตนา กระแสชัย (2523) ได้เปลี่ยนประชากรที่ใช้ในการวิเคราะห์การอ้างอิงจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตเป็นตำราที่เขียนโดยคณาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตพิษณุโลกที่ปฏิบัติงานอยู่ระหว่างการศึกษาระดับปริญญาโท 2523 ซึ่งปรากฏผลว่า ตำราดังกล่าวอ้างอิงหนังสือทั่วไปมากที่สุด รองลงมาคือ สิ่งพิมพ์รัฐบาล และวารสาร และมีการอ้างอิงเอกสารภาษาอังกฤษมากกว่าเอกสารภาษาไทย งานวิจัยของ พรพรรณ เลาลักษณ์เลิศ (2527) ได้เลือกใช้บทความในวารสารทางสังคมศาสตร์ ที่พิมพ์เผยแพร่โดยมหาวิทยาลัย สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิเคราะห์การอ้างอิง วารสารดังกล่าว ได้แก่ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วารสารธรรมศาสตร์ วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ วารสารรามคำแหง วารสารสังคมศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ วารสารสังคมและมนุษยศาสตร์ ที่พิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2524-2526 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้เขียนบทความทางสังคมศาสตร์อ้างอิงหนังสือ และวารสารมากที่สุด และนิยมอ้างอิงเอกสารใหม่ ๆ ที่มีอายุไม่เกิน 5 ปี และ 10 ปี สำหรับภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ปรากฏว่า เอกสารภาษาอังกฤษได้รับการอ้างอิงมากกว่าเอกสารภาษาไทย

นอกจากการวิเคราะห์การอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งหรืออาจเป็นกลุ่มสาขาวิชา ซึ่งผู้วิจัยทำการวิเคราะห์การอ้างอิงที่ปรากฏในเชิงอรรถและบรรณานุกรมของวิทยานิพนธ์ เพื่อศึกษาขอบเขตเนื้อหาวิชา อายุ และภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิงดังกล่าวแล้วในตอนต้น ยังมีงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์การอ้างอิง ซึ่งใช้วิธีนี้และกลุ่มตัวอย่างทำนองเดียวกันนี้ แต่เปลี่ยนวัตถุประสงค์ในการศึกษา เป็นการเน้นเฉพาะการอ้างอิงวารสารในวิทยานิพนธ์ที่ใช้เป็นประชากร ได้แก่ งานวิจัยของ พูลสุข ปริวัตรวรวิมล (2526) ซึ่งทำการวิเคราะห์การอ้างอิงวารสารที่ปรากฏในเชิงอรรถ และบรรณานุกรมของวิทยานิพนธ์สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างปี พ.ศ. 2513-2524 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า บทความวารสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด รองลงมาเป็น วารสารในสาขาวิชาสังคมศาสตร์

งานการวิเคราะห์อายุของวารสารที่ได้รับการอ้างอิง พบว่า วารสารที่มีอายุอยู่ในช่วงเวลา 6 ปี จะได้รับการอ้างอิงมากที่สุด สำหรับภาษาของวารสารที่ได้รับการอ้างอิงนั้น ปรากฏว่า เป็นวารสารภาษาอังกฤษมากกว่าวารสารภาษาไทย

พ.ศ. 2528 กิ่งแก้ว วัฒนาเดชาพร (2528) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในวิทยานิพนธ์สาขาวิชาเภสัชศาสตร์ และในรายงานวิจัยของอาจารย์คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างปี พ.ศ. 2516-2526 และ พ.ศ. 2515-2526 ตามลำดับ ได้ผลการวิจัยคล้ายคลึงกับของ พูลสุข ปริวัตรวรวิมล คือ วารสารในสาขาวิชาเดียวกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาเป็นวารสารที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด และมีการอ้างอิงวารสารภาษาอังกฤษมากกว่าวารสารภาษาไทย ในปีเดียวกันนี้เอง นฤมล รักษาสุข (2528) ได้วิเคราะห์การอ้างอิงวารสารในเอกสารการสอนชุดวิชาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เป็นงานวิจัยในเชิงวิเคราะห์การอ้างอิงเช่นเดียวกับ พูลสุข ปริวัตรวรวิมล และ กิ่งแก้ว วัฒนาเดชาพร แต่เลือกใช้ประชากรต่างกันคือ นฤมล รักษาสุข เลือกใช้เอกสารการสอนชุดวิชา 8 สาขาวิชาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้แก่ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ วิทยาการจัดการ นิติศาสตร์ วิทยาศาสตร์สุขภาพ เศรษฐศาสตร์ คหกรรมศาสตร์ รัฐศาสตร์ ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ ที่ผลิตตั้งแต่ภาคที่ 1 ปีการศึกษา 2533 จนถึงภาคที่ 2 ปีการศึกษา 2526 ผลการวิจัยปรากฏว่า วารสารที่มีขอบเขตเนื้อหาวิชาหมวดเศรษฐศาสตร์ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด วารสารใหม่ ๆ ที่มีอายุอยู่ในช่วง 0-5 ปี จะได้รับการอ้างอิงมากที่สุด และยังพบว่า วารสารภาษาไทยได้รับการอ้างอิงมากกว่าวารสารภาษาอังกฤษ

นอกจากนี้ก็มีงานวิจัย ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์การอ้างอิงเพื่อประเมินค่าวารสารวิชาการ นับเป็นงานวิจัยที่ใช้ประโยชน์จากการวิเคราะห์การอ้างอิงที่เปลี่ยนแนวออกไป ผู้วิจัยรายนี้ได้แก่ วิบูลสุข บัณฑิตย์ (2525) ซึ่งทำการวิจัยโดยใช้วิธีวิเคราะห์การอ้างอิงเพื่อประเมินค่าบทความวิชาการในวารสารห้องสมุดของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ในรอบ 20 ปีที่พิมพ์ออกเผยแพร่ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ปีที่ 1 พ.ศ. 2500 ถึงฉบับที่ 6 ปีที่ 20 พ.ศ. 2519 ซึ่งมีการนำไปอ้างอิงในวิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตั้งแต่ปีการศึกษาแรก จนถึงปีการศึกษา 2520 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า วิทยานิพนธ์ที่อ้างอิงบทความจากวารสารห้องสมุดมีจำนวน 46.63 เปอร์เซ็นต์ของวิทยานิพนธ์ทั้งหมด บทความทางวิชาการที่ได้รับการอ้างอิงมีจำนวน 27.73 เปอร์เซ็นต์ ของบท-

ความทั้งหมดที่พิมพ์ บทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทรัพยากร และงานเทคนิคได้รับการอ้างอิงถึงมากที่สุด (48.57 %) รองลงมาคือ วรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่น (36.36%) และน้อยที่สุด คือ บริการของห้องสมุด (13.21%) และจากการประเมินค่าบทความที่ได้รับการอ้างอิงถึง พบว่า 73.86 เปอร์เซ็นต์ เป็นบทความที่มีคุณสมบัติอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง รองลงมา 13.64 เปอร์เซ็นต์ มีคุณสมบัติอยู่ในเกณฑ์ไม่ดี ค่าที่สุด 12.50 เปอร์เซ็นต์ มีคุณสมบัติอยู่ในเกณฑ์ดี อย่างไรก็ตาม บทความที่มีคุณสมบัติอยู่ในเกณฑ์ดี ส่วนใหญ่เป็นบทความที่ได้รับการอ้างอิงถึงมาก บทความที่มีคุณสมบัติอยู่ในเกณฑ์ปานกลางและอยู่ในเกณฑ์ไม่ดีส่วนใหญ่เป็นบทความที่ได้รับการอ้างอิงถึงน้อย สามารถกล่าวได้ว่า ความถี่ที่ได้รับการอ้างอิงมีความสัมพันธ์กับคุณสมบัติของบทความทางวิชาการตามเกณฑ์ที่ระดับนัยสำคัญ .05

จะเห็นได้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับการอ้างอิงในประเทศไทยเท่าที่มีผู้สนใจศึกษา และทำการวิจัยออกมาแล้วส่วนเป็นการวิเคราะห์การอ้างอิงทั้งสิ้น ซึ่งสามารถสรุปวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเหล่านั้นได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. เพื่อศึกษาขอบเขตเนื้อหาวิชา อายุ และภาษาของเอกสารทุกประเภทที่ได้รับการอ้างอิง
2. เพื่อศึกษาขอบเขตเนื้อหาวิชา อายุ และภาษาของเอกสารที่ได้รับการอ้างอิง ซึ่งเน้นเฉพาะกลุ่มของเอกสารประเภทเดียว คือ วารสาร
3. เพื่อประเมินค่าวารสารวิชาการชื่อเรื่องใดชื่อเรื่องหนึ่ง

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เลือกใช้วิเคราะห์การอ้างอิง ซึ่งแตกต่างกันนั้น ได้แก่ การเลือกใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาโท ปริญญาตรี หรือเอกสารการสอนชุดวิชาที่เขียนโดยคณาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา รายงานวิจัยของนักวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา บทความวารสารทางวิชาการเฉพาะสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

สำหรับงานวิจัยนี้จะ เน้นการศึกษาการอ้างอิงในเชิงพฤติกรรมการอ้างอิงของนักวิชาการในการเขียนงานวิชาการ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกคณาจารย์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นกลุ่มนักวิชาการที่จะศึกษา นับเป็นการศึกษาการอ้างอิงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย ทั้งนี้ผู้วิจัยมีจุดประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาพฤติกรรมการอ้างอิง เพื่อประกอบการเขียนงานวิชาการของอาจารย์ประจำในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พฤติกรรมการอ้างอิงดังกล่าวได้แก่ ลักษณะวิธีการ และการปฏิบัติเพื่อการอ้างอิงว่าตรงกับความเป็นจริงเพียงไร มีวิธีการศึกษา

และมีความตั้งใจศึกษาเอกสารที่อ้างถึงอย่างไร จำนวนเอกสารอ้างอิงที่ศึกษาจริงสำหรับงาน-
เขียนทางวิชาการชิ้นนั้น แต่มิได้นำมาอ้างถึง ตลอดจนวิธีการค้นคว้าเอกสารที่อ้างถึง นอกจากนี้
ก็เพื่อศึกษาประเภท และแหล่งเก็บเอกสารที่อาจารย์ใช้เพื่อการอ้างถึง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย